

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE

w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LXVI

2015

WARSZAWA 2015 VARSOVIE

**WIADOMOŚCI
ARCHEOLOGICZNE**

TOM LXVI

Redaguje zespół / Editorial staff:

dr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief),
mgr Grażyna Orlińska, mgr Radosław Prochowicz, mgr Barbara Sałacińska,
mgr Andrzej Jacek Tomaszewski, mgr Katarzyna Watemborska-Rakowska

Rada Naukowa / Scientific Advisory Board:

Przewodniczący / Chairman – prof. dr hab. **Wojciech Nowakowski** (Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego)
prof. dr **Audronė Bliujienė** (Klaipėdos universitetas), prof. dr hab. **Claus von Carnap-Bornheim** (Stiftung
Schleswig-Holsteinische Landesmuseen, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig),
prof. dr hab. **Zbigniew Kobyliński** (Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego),
prof. dr hab. **Jerzy Maik** (Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk),
prof. dr hab. **Dieter Quast** (Forschungsinstitut für Archäologie, Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz),
prof. dr hab. **Paweł Valde-Nowak** (Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego)

Recenzenci tomu / Peer-reviewed by:

prof. dr hab. **Wojciech Blajer**, prof. dr hab. **Teresa Dąbrowska**, prof. dr hab. **Sławomir Kadrow**,
prof. dr hab. **Magdalena Mączyńska**, prof. dr hab. **Wojciech Nowakowski**, prof. dr hab. **Jacek Poleski**

Tłumaczenia / Translations:

Anna Kinecka

Jacek Andrzejowski, Magdalena Mączyńska

Korekta / Proof-reading

Autorzy

Katarzyna Watemborska-Rakowska

Skład i łamanie / Layout:

JRJ

Rycina na okładce: gliniana figurka z Pieniążkowej. Rys. Lidia Kobylińska i Anna Potoczny
Cover picture: clay figurine from Pieniążkowa. Drawing Lidia Kobylińska and Anna Potoczny

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2015

© Autorzy, 2015

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją
finansowaną ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego

Pełen spis zawartości „Wiadomości Archeologicznych”: <http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/spisy-tresci/>

List of contents of “Wiadomości Archeologiczne”: <http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/spisy-tresci/>

Adres redakcji / Editorial office:

Państwowe Muzeum Archeologiczne, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 5044 841, +48 (22) 5044 813; fax: +48 (22) 831 51 95;
e-mail: j.andrzejowski@wiadomosci-archeologiczne.pl

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

Tom (Vol.) LXVI

SPIS TREŚCI

Contents

ROZPRAWY

- Grażyna Orlińska, Łukasz Karczmarek, Miseczki z omfalosem w kulturze łużyckiej na ziemiach polskich 3
Small Omphalos Bowls from Lusatian Culture Contexts in Poland
- Michał Grygiel, Kultura jastorfska na Niżu Polskim. Próba określenia chronologii, zasięgu i powiązań 127
Jastorf Culture in the Polish Lowland. Its Approximate Chronology, Range and Connections
- Claus von Carnap-Bornheim, Między adaptacją a oporem? Uwagi o grobach „książęcych” 183
z okresu wpływów rzymskich w *Barbaricum*
Between Adaption and Resistance – Some Thoughts Concerning the So-Called “Princely Graves” of the Roman Iron Age in the *Barbaricum*
- Joanna Zagórska-Telega, Obiekty kremacyjne z cmentarzysk kultury przeworskiej z dorzecza Liswarty 201
z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich oraz wczesnej fazy okresu wędrówek ludów
Cremation Features in Przeworsk Culture Cemeteries in the Liswarta River Basin, from the Younger and Late Roman Period until the Early Phase of the Migration Period

MISCELLANEA

- Zuzanna Różańska-Tuta, Plastyka antropomorficzna ludności kultury trypolskiej w zbiorach 247
Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie
Anthropomorphic Plastic Art of the Tripolye Culture People in the Collections of the State Archaeological Museum in Warsaw
- Anna Drzewicz, Gatunkowy i anatomiczny dobór zwierząt do ciałopalenia z cmentarzyska z wczesnej epoki żelaza 283
w Sochaczewie-Trojanowie
Animal species and Anatomical Elements Selected for Cremation in the Early Iron Age Cemetery at Sochaczew-Trojanów

ODKRYCIA

- Andrzej Pelisiak, Andrzej Wójcik, Neolityczna antropomorficzna figurka kamienna z miejscowości Tupadły, 313
stan. 1, pow. inowrocławski
A Neolithic Anthropomorphic Stone Figurine from Tupadły, site 1, Inowrocław County
- Anna Rembisz-Lubiejewska, Skarb przedmiotów brązowych odkryty w Słupsku, pow. *loco* 318
A Bronze Hoard Found in Słupsk, Słupsk County

Katarzyna Czarnicka, Wojciech Siciński, Unikatowa pochwa miecza z cmentarzyska kultury przeworskiej w Orenicach, pow. łęczycki	320
A Unique Sword Scabbard from a Przeworsk Culture Cemetery at Orenice, Łęczyca County	
Agnieszka Jarec, Znaleźzisko ostrogi krzesłowanej z rejonu Ciechanowa	330
Unpublished Finds from Grodzisk, Węgrów County, from the Collections of the State Archaeological Museum in Warsaw	
Kinga Żyto, Nieznane zabytki okresu wpływów rzymskich z Muzeum Regionalnego im. Hieronima Ławniczaka w Krotoszynie	332
Unpublished Roman Period Artefacts from the Hieronim Ławniczak Regional Museum in Krotoszyn	
Andrzej Szela, Nietypowa sprzączka z Siemiatkowa. Wyrób lokalny czy import bałtyjski?	334
An Atypical Belt-Buckle from Siemiatkowo. A Locally Made Form or a Balt Import?	
Jacek Andrzejowski, Ryszard Cędrowski, Grób z Łazówka koło Sokołowa Podlaskiego – ślad nieznanego cmentarzyska kultury wielbarskiej?	338
A Grave from Łazówek near Sokołów Podlaski – Evidence of an Unknown Wielbark Culture Cemetery?	
Mirosław Rudnicki, Konstantin N. Skvortov, Znaleźzisko sprzączki typu <i>Snartemo-Sjörup</i> z Nadrowii	348
A Belt-Buckle type <i>Snartemo-Sjörup</i> from Nadrovia Region	
WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS	355

ZNALEZISKO SPRZĄCZKI TYPU SNARTEMO-SJÖRUP Z NADROWII

the pit had a uniform, dark brown fill, without charcoal. Inside it was a cluster of pottery fragments, most of them not affected by fire with, next to them and below them, a small quantity (ca. 120 g) of cremated bones of a woman (?) age *adultus* (25–35 years old), resting in a compact concentration suggesting deposition inside an organic container. The grave goods consisted of (Fig. 3): 1. Fragments (approximately a half) of a large, wheel-made pottery bowl, weakly profiled, not affected by fire. Surface light brown, carefully smoothed. H. 9 cm, D. 18 cm. 2. Fragments (approximately ¼) of a large, wheel-made bowl, weakly profiled, not affected by fire. Surface light brown, carefully smoothed with on the shoulder, a burnished triple wavy line. H. 10 cm, D. ca. 21 cm. 3. Small wheel-made vessel (ca. ¾ complete), affected by fire, deformed. Surface originally smooth, brown (?) with on the shoulder, a row of delicately engraved chevrons. H. ca. 7,5 cm, D. 7 cm. 4. Hand-made vessel (ca. ¾ complete) affected by fire. Surface dark brown, smooth, irregular. H. 8 cm, D. ca. 10 cm. 5. Uncharacteristic fragment of coarse, hand-made pottery. Surface rough, brown in colour. 6. Copper alloy wire ring with extremities coiled into a flat spiral bezel and wrapped around the shoulders; affected by fire. D. ca. 30 mm. 7. Globular or round bead in pale green, transparent glass, melted down and deformed. 8. Two polyhedral beads in purple, translucent glass, burnt through. 9. Small fragment of an antler plate from the grip of a composite comb, deformed by fire. 10. Biconical clay spindle-whorl, not affected by fire. D. 30 mm.

The grave inventory recovered at Łazówek may be safely dated to the Late Roman Period and attributed to the Wielbark Culture. At the same time, wheel-made vessels are quite rare in this culture, especially as compared to the pottery recorded in the territory of the Przeworsk and the Chernyakhiv cultures. Most of the wheel-made vessels found in Wielbark Culture sites date to phases C1b–D1, and are recognized as imports from the territory of the Chernyakhiv/Sântana de Mureş Culture, transferred *via* the Masłomęcz Group. Each of the wheel-made bowls from Łazówek finds good analogies in Chernyakhiv Culture pottery, this applies also to the wavy decoration on one of them. In contrast, the miniature vessel has no closer analogies. The engraved chevron decoration is typical for the hand-made pottery of the Wielbark Culture but is very rarely seen in wheel-made pottery, this is true also of the Chernyakhiv and the Przeworsk cultures. The deposit from Łazówek is unique because of the presence inside a single grave inventory of three wheel-made vessels, given that Wielbark Culture burials usually hold one, more rarely, two vessels. Two large cemeteries near Łazówek – at Jartypory and at Cecele – yielded only individual wheel-made vessels or sherds of such pottery (respectively, 11 out of ca. 450 and 6 out of ca. 580 graves). Their larger number is known from graves from cemeteries in the southeasternmost reaches of the Wielbark Culture, graves of the Masłomęcz Group, and in particular, graves of the Chernyakhiv/Sântana de Mureş Culture.

Characteristic of the wheel-made vessels from Łazówek, and the chronology of the glass beads attributed to type TM128, and – to some extent – chronology of the metal rings type Beckmann 16, allow us to refine the dating of grave from Łazówek to phase C1b and the older stage of phase C2. The grave must belong to a larger cemetery, given that in the light of our present understanding of the burial customs of the Wielbark Culture people it is unlikely that this was an individual, isolated burial. This supposed cemetery would be associated with the settlement microregion in the valley of the Cetynia River, known only from surface fieldwork and random discoveries (Fig. 4). Nevertheless, some traces of Wielbark Culture occupation have been recorded in several sites in the region, of which a few (Ceranów, Sabnie and Zembrów, also coins from Sabnie and Hołowienki) may be dated reliably, or at least with some confidence, to phases B2/C1–C1 (cf. Fig. 5). In the immediate vicinity, just on the northern side of the valley or the Bug River, we have two larger and partly investigated sites of the Wielbark Culture: the cemetery at Nur, and the settlement at Kamianka Nadbużna.

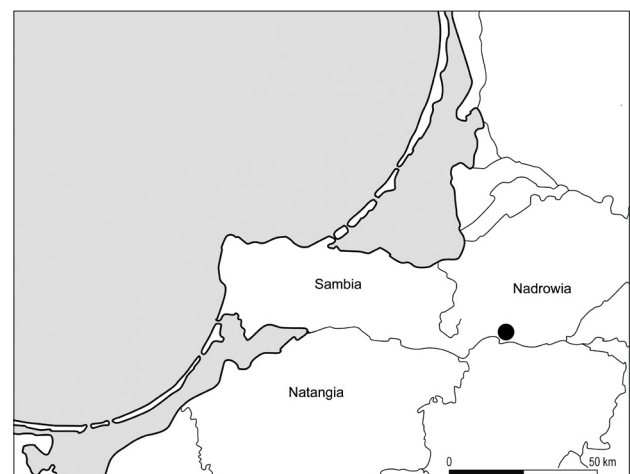
tlum. Anna Kinecka

Jesienią 2006 roku na grodzisku Kamsvikus (Ryc. 1) w pobliżu wsi Timofeevka, raj. Černiahovsk, obl. Kaliningrad (dawn. *Tammau, Kr. Insterburg*), odkryto skuwkę sprzączki typu *Snartemo-Sjörup*. Znaleźisko, wyjątkowe w południowo-wschodniej części pobrzeża Bałtyku, przekazano do zbiorów Obwodowego Muzeum Historyczno-Artystycznego w Kaliningradzie¹.

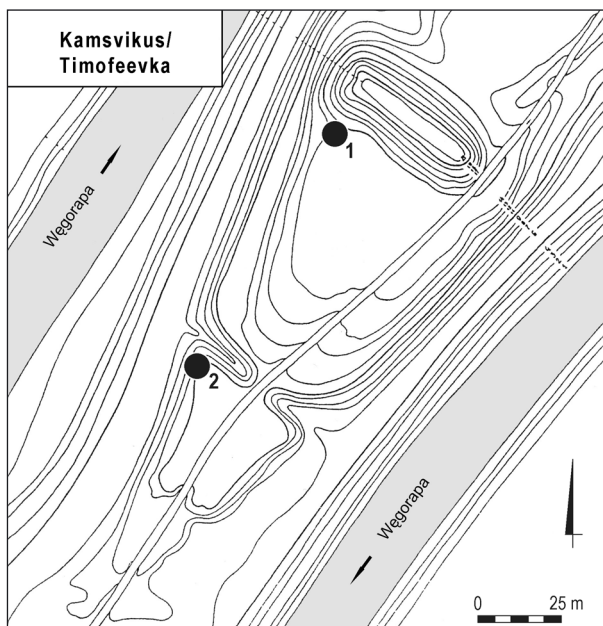
Odkrycia dokonano przypadkowo na południowo-zachodnim stoku grodziska, opadającym stromo w kierunku rzeki Węgorapy. W odległości około 10 m od sprzączki natrafiono też na trzy grudki stopionego srebra (łącznej wagi 26 g), trzy fragmenty srebrnych grzywnien (26,2, 12,3 i 4,6 g) oraz pięć monet rzymskich.

Grodzisko Kamsvikus usytuowane jest 125 m na południowy wschód od wsi Timofeevka, na wzniesieniu położonym w zakolu Węgorapy. Jest ono wydłużone w kierunku NE-SW i ma formę dwuczłonową (Ryc. 2). Pierwszy człon, północno-wschodni, o kształcie zbliżonym do trapezu i wymiarach 60×55 m, położony jest 14 m nad poziomem rzeki. Wały tej części grodziska wznoszą się na wysokość 7 m ponad poziom gruntu, zachowały się również pozostałości fosy o głębokości ok. 1 m. Południowo-zachodni człon grodziska znajduje się około 4 m niżej; ma on trójkątny kształt i wymiary 80×30 m. Przez oba człony przebiega obecnie droga gruntowa (E. A. Kalashnikov 2002, s. 25; 2004, s. 233; 2006, s. 18–19). W latach 2002–2004 na terenie grodziska badania przeprowadził zespół z Instytutu Archeologii Rosyjskiej Akademii Nauk pod kierownictwem E. A. Kalashnikova. Wstępne wyniki prac pozwoliły stwierdzić, że pierwszą fazę użytkowania grodziska można datować na

¹ Nr inw. KTOM 1/50 № 18440. Wcześniej, na podstawie informacji jednego z autorów tego artykułu, zabytek ten opublikowany został jako pochodzący z miejscowości Ozersk (A. R a u 2010, s. 311–312, ryc. 124). Ostatnio udało się uściślić lokalizację miejsca odkrycia sprzączki i w pełni ją zadokumentować, co daje podstawę do ponownej publikacji zabytku.

Ryc. 1. Lokalizacja grodziska Kamsvikus
Fig. 1. Location of the Kamsvikus stronghold

Ryc. 2. Grodzisko K a m s v i k u s.
 1 – miejsce badań sondażowych, 2 – miejsce odkrycia sprzączki
 typu *Snartemo-Sjörup*
 Fig. 2. K a m s v i k u s stronghold.
 1 – place of trial excavation, 2 – findspot of the belt-buckle
 type *Snartemo-Sjörup*

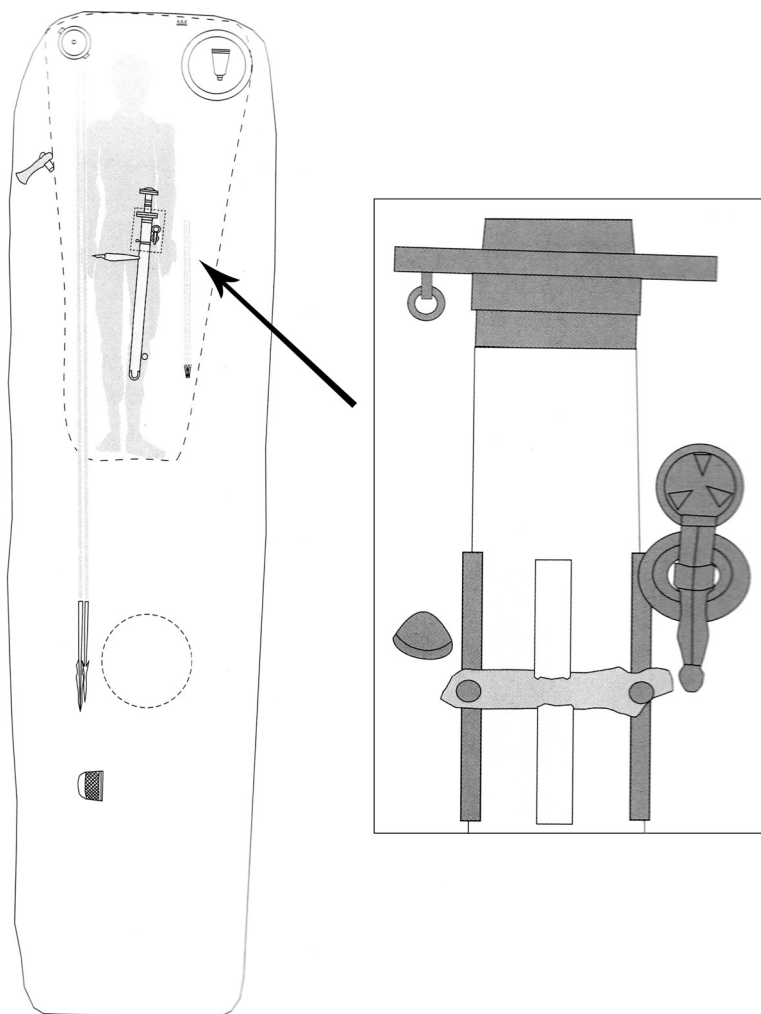
pierwszą połowę pierwszego tysiąclecia n.e., natomiast drugą na wczesne średniowiecze (E. A. Kalashnikov 2004, s. 236).

Skuwka sprzączki (Ryc. 3) składa się z masywnej srebrnej tarczki, która w przedniej części ma dookólne wyżłobienie zdobione techniką *niello*. Tylna część skuwki zamknięta jest kolistą tarczką ze srebrnej blachy przymocowanej trzema nitami o półkulistych główkach (jeden z nitów nie zachował się). W przedniej części skuwki znajduje się srebrna, kolista tarczka, połączona w tzw. technice złączenia ogniowego i zdobiona ornamentem potrójnej spirali. Na bocznej powierzchni skuwki, która również została pozłociona, wzdłuż obu krawędzi biegną pasma odcisków niewielkiego stempla, a pomiędzy nimi dwa niezbyt regularne pasma łukowatych odcisków małej puncy o czworokątnym zakończeniu. Ramka i kołec sprzączki nie zachowały się. Waga 16,30 g, średn. skuwki 2,3 cm, grub. skuwki 0,7 cm.

Sprzączka z grodziska Kamsvikus odpowiada typowi *Snartemo-Sjörup* (A. Rau 2010, s. 309). Sprzączki tego typu były elementem stroju męskiego. Spotykane są w wyposażeniach grobów wojowników oraz na ofiarnych stanowiskach bagiennych, gdzie deponowano uzbrojenie, m.in. w Nydam (depozyt IV). Ich obecność przy pochwie miecza, np. w grobie 5 ze Snartemo w prow. Vest Agder w Norwegii (Ryc. 4), sugeruje, iż stanowiły element mocowania pochwy do pasa (A. Rau 2010, s. 313–314). W wypadku tego grobu mamy do czynienia z mocowaniem z okuciami krawędzi pochwy typu *Brighthampton-Högom*, występującymi głównie terenie południowo-wschodniej Anglii

Ryc. 3. Sprzączka z grodziska K a m s v i k u s. Rys.: M. Timošenko. Fot.: K. Skvorcov
 Fig. 3. Belt-buckle from the K a m s v i k u s stronghold. Drawing: M. Timošenko. Photo: K. Skvorcov

Ryc. 4. Grób 5 ze Snartemo, prow. Vest-Agder w Norwegii. Wg: A. Rau 2010
 Fig. 4. Grave 5 from Snartemo, Vest-Agder, Norway. After: A. Rau 2010

(W. Menghin 1983, s. 116, 344). Ich rozprzestrzenienie nie koresponduje jednak z występowaniem sprzączek typu *Snartemo-Sjörup*, znanych przede wszystkim z obszarów południowoskandynawskich (Ryc. 5). Poza egzemplarzem z grodziska Kamsvikus, odosobniona sprzączka pochodzi też Proosa/Saha Loo, vald Jöelähtme w Estonii (A. Rau 2010, s. 310, ryc. 124). Te pojedyncze okazy z pobrzeża Bałtyku dotarły najprawdopodobniej ze Skandynawii drogami morskimi.

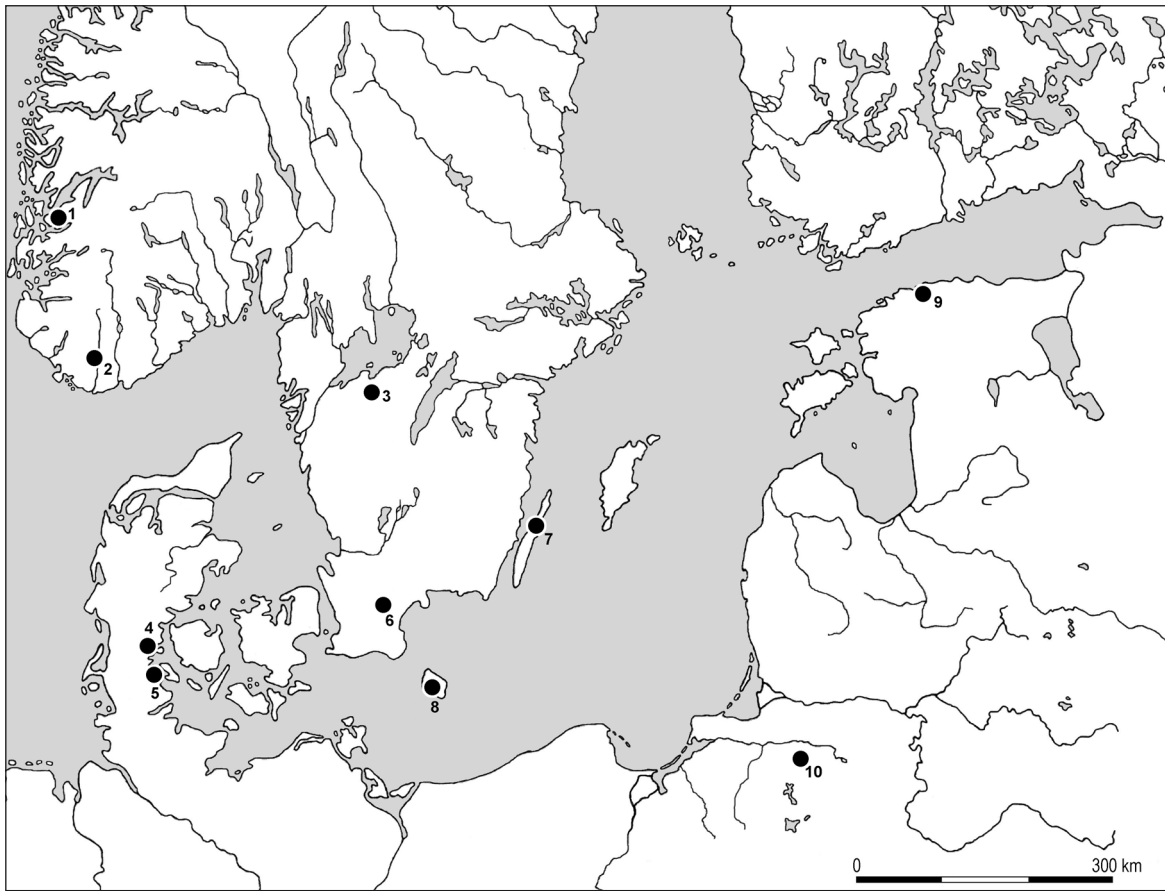
Sprzączki typu *Snartemo-Sjörup* należą do zabytków charakterystycznych dla rzemiosła skandynawskiego, lecz ich forma wywodzi się najpewniej z obszarów naddunajskich. Dostrzegano nawiązania pomiędzy sprzączką z Nydam IV a egzemplarzem z Répcelak, kom. Vas, datowanym na fazę D₃, czy sprzączki z grobu 182 z Biharkeresztes-Ártánd-Nagyfarkasdomb, kom. Hajdú-Bihar na Węgrzech, która wystąpiła z dwoma zapinkami typu *Wiesbaden* (A. Rau 2010, s. 313). Ornamentyka spiralna, wkomponowana w kolistą tarczkę sprzączki z Kamsvikus, pojawia się również na innych kategoriach zabytków, takich jak okucia końca pasa (np. egzemplarz ze Skanii; B. Salin 1904, s. 165, ryc. 393) czy zapinki płytkowe (np. fibula typu A 6 według Sjøvolda ze Skerne na Zelandii; B. Salin 1904, s. 53, ryc. 116; T. Sjøvold 1993, tabl. 30), przy czym ornament może być wykonany zarówno w formie pozytywu, jak w wypadku przed-

stawianego tu zabytku, lub w formie negatywu (Ryc. 6). Także ornamentyka *niello* często występuje na zabytkach zdobionych w stylu *Nydam* (G. Haseloff 1981, s. 9). Warto również zwrócić uwagę na styl *niello* ze sprzączki z Nadrowii (Ryc. 3), uzupełniający zbiór wątków przedstawionych przez B. Salina (1904, s. 159, ryc. 370).

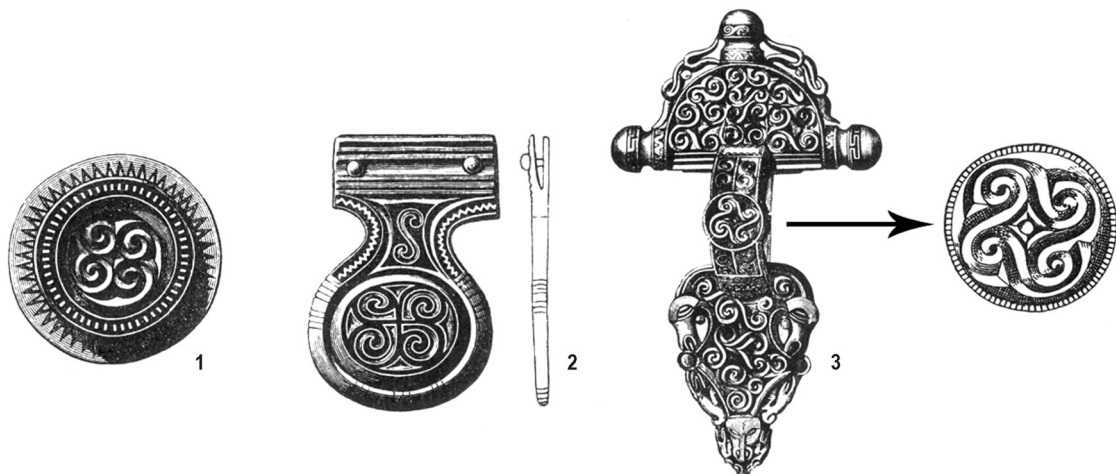
Brak ramki i kolca nie pozwala na szczegółową analizę zabytku. Kolec najpewniej był zdobiony plastycznie, podobnie jak w wypadku analogicznych okazów z obszarów skandynawskich. Tarczka na zewnętrznej powierzchni skuwki zdobiona jest techniką wycinania (*Kerbschnittverzierung*) w tzw. stylu *Nydam*, opartym na ornamentyce spiralnej i palmetowej, który wykształcił się na obszarach skandynawskich i rozwinął od pierwszego dziesięciolecia V wieku do ostatniej ćwierci tego stulecia i poprzedzał pojawienie się tzw. pierwszego stylu zwierzęcego; ma on jednak genezę sięgającą prawdopodobnie okresu wpływów rzymskich (B. Haseloff 1981, s. 16). Wydaje się jednak, iż pas mieczowy, zaopatrzony w sprzączkę omawianego typu mógł być używany dłużej. Sprzączki typu *Snartemo-Sjörup* datuje się bowiem na drugą połowę V – początek VI wieku (A. Rau 2010, s. 313). Ornamentyka sprzączki z Nadrowii nawiązuje do znalezionej luźno sprzączki z Gotlandii (Ryc. 7:1), widoczne jest również podobieństwo do egzemplarza z nieznanego miejsca z Danii, który jednak wyraźnie różni się zdobieniem skuwki (Ryc. 7:2). Te najbliższe stylistyczne analogie nie pozwalają precyzyjnie datować interesującego nas zabytku. Omawianą sprzączkę można jednak z dużym prawdopodobieństwem umieścić około końca V – początku VI wieku.

Kontekst odkrycia nie pozwala ustalić, jaką funkcję sprzączka typu *Snartemo-Sjörup* pełnić mogła na obszarach bałtyjskich. Importowane pasy mieczowe z tego okresu występują tu bardzo nielicznie. Najbardziej spektakularny jest pas znaleziony w grobie książęcym w Taurapolis, raj. Utena, we wschodniej Litwie. Zespół ten ma jednak zupełnie inną proveniencję i jest świadectwem wpływów z obszarów naddunajskich (A. Bliujienė, V. Steponaitis 2009, s. 188–193). Srebrny, zdobiony plastycznie kolec importowanej sprzączki, datowanej na trzecią ćwierć V wieku, odkryto również w grobie jeźdźca pod kurhanem 17 w Paduobė-Šaltaliūnė, raj. Švenčionys, funkcję tej sprzączki trudno jednak określić (A. Bliujienė, V. Steponaitis 2009, s. 200). Okazała srebrną sprzączkę naddunajską, o nawiązaniach ostrogockich lub gepidzkich, znamy także z cmentarzyska w Vilkyčiai, raj. Šilutė (A. Bliujienė 2003, s. 125–126).

Należy dopuścić możliwość, iż sprzączka z Nadrowii mogła zostać pozyskana w wyniku obrabowania grobu we wczesnym średniowieczu i, ze względu na luksusowy charakter, użytkowana lub przeznaczona do wykorzystania jako złom do produkcji innych ozdób (por. A. Bliujienė 2006, s. 136). Można zatem zasugerować hipotezę, iż pierwotnie, razem ze wspomnianymi na wstępie monetami i grudkami srebra, należała do rozproszonego później „skarbu jubitera”, zdeponowanego we wczesnym średniowieczu. Niektóre drogocenne przedmioty mogły być

Ryc. 5. Rozmieszczenie znalezisk sprzączek typu *Snartemo-Sjörup* (10 – Kamsvikus). Wg: A. Rau 2010
 Fig. 5. Distribution of belt-buckles type *Snartemo-Sjörup* (10 – Kamsvikus). After: A. Rau 2010

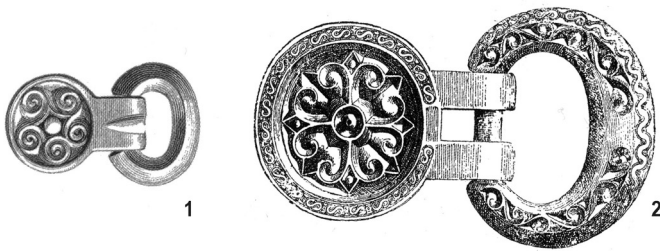

Ryc. 6. Okucia pasa ze Skanii (1, 2) i zapinka płytowa ze Skerme na Zelandii. Wg: B. Salin 1904
 Fig. 6. Belt fittings from Scania (1, 2) and plate-brooch from Skerme, Zealand. After: B. Salin 1904

również intencjonalnie niszczone (A. Bliujienė, V. Steponaitis 2009, s. 201). Taka możliwość zwraca uwagę wobec braku ramki i kolca sprzączki z grodziska Kamsvikus.

Pojawienie się na terenach zachodniobałtyjskich w drugiej połowie V wieku prestiżowych, połączanych ozdób zdobionych w technice *niello* odpowiada podobnemu zjawisku widocznemu także na obszarach litewskich, szczególnie na terenie kultury kurhanów wschodniolitewskich (V. Kazakevičius 1981, s. 22–

–25; V. Šimėnas 2006, s. 80–83; A. Bliujienė, V. Steponaitis 2009, s. 185–205). Napływ takich przedmiotów należy najprawdopodobniej wiązać z istotną rolą tych obszarów w funkcjonowaniu szlaku komunikacyjnego między Skandynawią a obszarami naddunajskimi, w którym partycypowały lokalne elity. Przy czym na obszarach wschodniobałtyjskim szczególnie czytelne są wpływy naddunajskie, podczas gdy wyraźne elementy skandynawskie w kulturze Dollkeim/Kovrovo wskazują na szcze-

Ryc. 7. Sprzączki z Gotlandii (1) i z miejscowości nieznanej w Danii (2). Wg: A. Rau 2010

Fig. 7. Belt-buckles from Gotland (1) and from unknown location in Denmark (2). After: A. Rau 2010

gólne związki jej elit z tym kręgiem kulturowym. Powiązania te są czytelne już w okresie wpływów rzymskich, kiedy to obserwujemy wyraźne wpływy skandynawskie w rejonie ujścia Wisły i na terenie Sambii. Zjawisko to najprawdopodobniej należy tłumaczyć wysoką aktywnością morską Skandynawów na Bałtyku (M. M. Kazanski, A. V. Mastykova 2013, s. 97–112).

Sprzączka z Nadrowii jest bez wątpienia importem z południowej Skandynawii i świadczy od skandynawskich oddziaływań na kulturę Dollkeim/Kovrovo w późnym okresie wędrówek ludów. Wpływy te szczególnie wyraźne są w elementach wyposażenia grobu 36 z Šossejnoe/Шоссейное, raj. Gur'evsk, gdzie odkryto elementy siodła i uprzęży końskiej bogato zdobione w stylu zwierzęcym (K. N. Skvortsov, A. N. Hohlov 2014), a także grobu 1 z dawn. *Warnikam* (O. Tischler, H. Kemke 1902, tabl. XIII; V. I. Kulakov 1997, s. 598; V. Hilberg 2009, s. 312–320), czy grobu 335 z Mitino/Митино, rajon Gur'evsk (K. N. Skvortsov 2010, tabl. DLXI, DLXII). Należy jednak podkreślić, iż wpływy skandynawskie szczególnie czytelne są na początku fazy E, tj. od schyłku V do pierwszej ćwierci VI wieku. W rozwiniętej fazie E dominującą rolę w kręgu zachodniobałtyjskim obejmuje grupa olsztyńska, zajmująca centralną i zachodnią część Pojezierza Mazurskiego, natomiast kultura Dollkeim-Kovrovo wyraźnie ubożeje. Część cmentarzysk użytkowanych od okresu wpływów rzymskich zostaje porzucona i zakładane są nowe nekropole. W tym czasie wpływy skandynawskie wyraźnie widoczne są w materiałach grupy elbląskiej, zajmującej obszary położone między ujściem Wisły a Pasłęką, a także w grupie olsztyńskiej. Można zatem powiedzieć, iż znalezisko sprzączki z grodziska Kamsvikus to echo rozkwitu kultury Dollkeim/Kovrovo i jej intensywnych kontaktów ze Skandynawią na przełomie wczesnego i późnego okresu wędrówek ludów.

Dr Mirosław Rudnicki
ul. Wilanowska 16/20 m. 61
PL 00-422 Łódź
mirekrudnicki@wp.pl

Константин Н. Скворцов (Konstantin N. Skvorcov)
Институт Археологии Российской Академии Наук
ул. Дм. Ульянова 19
117036 Москва
sn_arch_exp@mail.ru

LITERATURA

- Bliujienė, A.
2003 *A microregion between Šilutė-Priekulė and Švėkšna in western Lithuania or alternatively the Lamata land according to archaeological data*, „Archaeologia Lituana” 4, s. 122–135.
2006 *Watershed between Eastern and Western Lithuania during Early and Late Migration Period*, „Archaeologia Lituana” 7, s. 123–143.
- Bliujienė, A., Steponaitis V.
2009 *Wealthy horsemen in remote and tenebrous forests of east Lithuania during the migration period*, „Archeologia Baltica” 12, s. 185–205.
- Haseloff, G.
1981 *Die germanische Tierornamentik der Völkerwanderungszeit. Studien zu Salin's Stil I*, Berlin-New York.
- Hilberg, V.
2009 *Masurische Bügelfibeln. Studien zu den Fernbeziehungen der völkerwanderungszeitlichen Brandgräberfelder von Daumen und Kellaren*, Daumen und Kellaren, Band 2, Schriften des Archäologischen Landesmuseums 9, Neumünster.
- Kalashnikov, E. A. (Калашников, Е. А.)
2002 *Kamsvikus. Arheologiā. Predvaritel'nye rezultaty arheologičeskikh rabot na gorodiše Timofeevka-Kamsvikus (byvšyj Tammovišken) černāhovskogo rajona Kaliningradskoj oblasti*, „Nadroviā. Istoriko-kraevedčeskij žurnal” 2002, s. 25–30.
2004 *Predvaritel'nye rezultaty razvedyvatel'nyh arheologičeskikh rabot na gorodiše Timofeevka-Kamsvikus (byvšyj Tammovišken) černāhovskogo rajona Kaliningradskoj oblasti*, [w:] M. Karczewska, M. Karczewski (red.), *Ceramika zachodniobałtyjska. Nowe źródła i interpretacje. Materiały z konferencji, Białystok 23–24 września 2002 rok*, s. 231–256.
2006 *Predvaritel'nye rezultaty razvedyvatel'nyh arheologičeskikh rabot na gorodiše Timofeevka-Kamsvikus (byvšyj Tammovišken) černāhovskogo rajona Kaliningradskoj oblasti*, [w:] *Arheologičeskie issledovaniā v Kaliningradskoj oblasti*, Kaliningrad, s. 18–38.
- Kazakevičius, V.
1981 *Vienašmenij Kalavijū Atsirradimas ir raida lietuvoje*, „Lietuvos Archeologija” 2, s. 18–44.
- Kazanskij, M. M., Mastykova, A. V. (Казанский, М. М., Мастыкова, А. В.)
2013 *O morskikh kontaktah estiev v èpohu Velikogo pereseleniā narodov*, [w:] N. A. Makarov, A. V. Mastykova, A. N. Hohlov (red.), *Arheologiā baltijskogo regiona*, Moskva-Sankt Peterburg, s. 97–112.

- Kulakov, V. I.
1997 *Warnikam. Gräber pruzzischer Stammesführer*, „Eurasia Antiqua” 3, s. 595–629.
- Menghin, W.
1983 *Das Schwert im Frühen Mittelalter. Chronologisch typologische Untersuchungen zu Langschwertern aus germanischen Gräbern des 5.–7. Jahrhunderts n. Chr.*, Wissenschaftliche Beibände zum Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums 1, Nürnberg.
- Nowakowski, W.
1996 *Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt*, Veröffentlichungen des Vorgeschichtlichen Seminars Marburg, Sonderband 10. Marburg.
- Rau, A.
2010 *Nydam Mose 1. Die personengebundenen Gegenstände. Grabungen 1989–1999. Text*, Jysk Arkæologisk Selskab Skrifter 72, Moesgård.
- Salin, B.
1904 *Die Altgermanische Thierornamentik*, Stockholm.
- Skvortsov, K. N. (Скворцов, К. Н.)
2010 *Mogil'nik Mitino V–XIV vv. (Kaliningradskaâ oblast). Po rezultatam issledovanij 2008 g. Čast' vtoraâ*, Materialy ohrannyh arheologičeskikh issledovanij 15, Moskva.
- Skvortsov, K. N., Hohlov, A. N. (Скворцов К. Н., Хохлов, А. Н.)
2014 *Pogrebenie vsadnika konca V – pervoj poloviny VI v. iz mogil'nika Šossejnoe Kaliningradskoj oblasti (predvaritel'noe sobšenie)*, KSIA 232, s. 151–159.
- Šimėnas, V.
2006 *Etnokultūriniai procesai Vakarų Lietuvoje pirmojo mūsų eros tūkstantmečio viduryje*, Vilnius.
- Sjøvold, T.
1993 *The Scandinavian Relief Brooches of the Migration Period. An Attempt at a New Classification*, Norske Oldfunn XV, Oslo.
- Tischler, O., Kemke, H.
1902 *Ostpreussische Altertümer aus der Zeit der grossen Gräberfelder nach Christi Geburt*, Königsberg i.Pr.

A BELT-BUCKLE TYPE SNARTEMO-SJÖRUP
FROM NADROVIA REGION

SUMMARY

In 2006, at the fortified settlement Kamsvikus (Fig. 1, 2) close to Timofeevka village in Sambian Peninsula (former *Tammau, Kr. Insterburg*), a belt-buckle type *Snartemo-Sjörup* (Fig. 3) was accidentally discovered. At the same time, five Roman coins and a couple of pieces of silver artefacts I was found in a close vicinity of the find-spot. All of them are stored now in the Kaliningrad Regional Museum of History and Arts.

The belt-buckle is made of gilded silver and decorated in *niello*. Buckles type *Snartemo-Sjörup* belonged to a male belts. They are known from both from warriors' burials (Fig. 4) and from bog finds. The buckle from Kamsvikus is certainly an import from southern Scandinavia and may be securely dated to the end the 5th and the beginning of the 6th century AD, therefore it proves a Scandinavian influences within the Dollkeim/Kovrovo milieu in the late phase of the Migration Period.

tłum. Anna Kinecka

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	– „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”; (później: „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archaeologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...” oraz „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”), Danzig
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	– „Archeologia Polski Środkowoschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	– „Jahresschrift für mitteleuropäische Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
KSIA	– Kratkie soobšeniâ Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva
MIA	– Materialy i issledovaniâ po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemysł/Tarnobrzeg)
MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg.
PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
RGA	– Reallexikon der Germanischen Altertumskunde: 1. wyd.: J. Hoops (wyd.), tomy 1–4 (K. J. Trübner, Straßburg 1911–1919), 2. wyd.: H. Jankuhn, H. Beck i in. (wyd.), tomy 1–35 (de Gruyter, Berlin-New York 1973–2007).
RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
RosArh.	– „Rossijskaâ arheologią” (Российская археология), Moskva
SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
SlA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
SovArh.	– „Sovetskaâ arheologią” (Советская археология), Moskva
SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
ZfE	– „Zeitschrift für Ethnologie”, Berlin
ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

Sprzedaż / Retail:
Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa

Sprzedaż wysyłkowa / Mail order:
tel./phone: +48 22 5044 872, +48 22 5044 873
e-mail: wydawnictwapma@pma.pl

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2015. Wydanie I. Nakład 300 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa